

«DINNING SIYOSIY KUN TARTIBIGA QAYTISHI» VA DINIY DIPLOMATIYANING YANGI SHAKLLARI

Nargiza Aminova

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
Siyosatshunoslik kafedrası katta o'qituvchisi (PhD)
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18326156>

XX asr oxiri — XXI asr boshlarida din yana siyosiy kun tartibida muhim o'rin egallay boshladi. To'liq sekulyarizatsiya kutilganiga qaramay, diniy g'oyalar, institutlar va diniy yetakchilar ichki va tashqi siyosatga, ijtimoiy ziddiyatlarga hamda identiklik jarayonlariga ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda[1,4]. Bu «dinning qaytishi» dunyoviy tamoyillardan voz kechish emas, balki din, davlat va xalqaro munosabatlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarning yanada murakkablashuvi orqali namoyon bo'lmoqda[2].

Bu jarayon fonida diniy diplomatiyaning yangi shakllari paydo bo'lmoqda. Diniy faollar muloqot, tinchlikni ta'minlash va gumanitar hamkorlikning faol ishtirokchisiga aylanmoqda. An'anaviy diplomatik mexanizmlar yetarli bo'lmagan holatlarda din tobora ko'proq ishonch manbai va «yumshoq kuch» vositasi sifatida qo'llanilmoqda[2]. Ayniqsa Dinning siyosatga «qaytishi» shuni anglatadiki, uzoq vaqt davomida sekulyarizatsiya tufayli ahamiyatsiz deb hisoblangan diniy institutlar, dindorlar va ularning g'oyalari yana jamoat hayoti va siyosiy qarorlarga ta'sir ko'rsata boshladi. XIX–XX asrlarda modernizatsiya dinni asta-sekin zaiflashtirib, uni shaxsiy soha bilan cheklaydi, degan qarash ustun edi. Biroq XX asr oxiri — XXI asr boshidagi voqealar bu tasavvur haddan tashqari soddalashtirilganini ko'rsatdi.

Dinning qaytishi bir-biri bilan bog'liq bir nechta jihatlarida namoyon bo'ladi. Birinchidan, din yana siyosiy hayotda faol ishtirok etmoqda, diniy harakatlar, tashkilotlar va hatto xalqaro tarmoqlar shakllanmoqda. Ikkinchidan, diniy mansublik globallashtirish, migratsiya va madaniy xilma-xillik sharoitida odamlarni birlashtirish va ularni siyosiy harakatlarga safarbar etishning muhim omiliga aylanmoqda. Uchinchidan, diniy g'oyalar va qadriyatlar bioetika, inson huquqlari, ijtimoiy siyosat, xalqaro munosabatlar va xavfsizlik masalalariga oid ommaviy munozaralarda tobora ko'proq muhokama qilinmoqda.

«Dinning qaytishi» tushunchasi shuni anglatadiki, uzoq davom etgan sekulyarizatsiya davriga qaramay, din yana ijtimoiy va siyosiy hayotda faol rol o'ynay boshladi, qadriyatlar va o'ziga xoslik shakllantirmoqda hamda siyosiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu g'oya Charlz Teylor, Piter Berger, Edvard Shils, Robert Bellah kabi faylasuf va sotsiologlarning asarlarida yoritilgan. Amerikalik din sotsiologi Piter Berger o'zining «Muqaddas soyabon» (The Sacred Canopy) asarida zamonaviy dunyoni «dinlar polifoniyasi» sifatida ta'riflaydi, ya'ni turli konfessiyalar jamiyat va davlat bilan faol o'zaro aloqada bo'lgan makon sifatida ko'rsatadi. U dinning ommaviy maydonga qaytayotgani haqidagi g'oyani ilgari suradi. Shu tariqa, klassik sekulyarizatsiya nazariyasida bashorat qilinganidek din yo'qolib ketmaydi, balki aksincha, o'z ta'sirini kuchaytiradi.

Stiven Bryus — britaniyalik din sotsiologi va sekulyarizatsiya bo'yicha yetakchi olimlardan biridir. Uning mashhur «Xudo o'ldi: G'arbda sekulyarizatsiya» (*God Is Dead: Secularization in the West*) kitobida u modernizatsiya, individualizm va madaniy xilma-xillikning g'arb jamiyatlaridagi diniy hayotga qanday ta'sir qilishi tahlil qilinadi[3]. Bryus klassik sekulyarizatsiya nazariyasini himoya qiladi, uning tanqidchilariga javob beradi va dinning ijtimoiy va siyosiy ta'sirining uzoq muddatli kamayishiga oid dalillarni keltiradi[3].

Biroq zamonaviy jamiyatda «dinning qaytishi» faqatgina diniy faollikning oshishi bilan izohlanmaydi. Din yana jamoat hayotining muhim qismiga aylanmoqda. Diniy bilimlar, amaliyotlar va qadriyatlar ma'no va ijtimoiy harakatlarni shakllantiradi. Bu shuni ko'rsatadiki, din va siyosatni qat'iy ajratish bo'yicha klassik model endi haqiqatni aks ettirmaydi va davlat, jamiyat hamda diniy jamoalar o'rtasida yangi, postsekulyar muloqot shakllariga yo'l ochadi. Boshqacha aytganda, bu sekulyarlikdan voz kechish emas, balki din va siyosat o'rtasidagi munosabatlarni yanada moslashuvchan, murakkab va dialogga asoslangan shaklga o'tkazishdir. Postsekulyarlik dinning ommaviy maydonga qaytishini, zamonaviy ijtimoiy va siyosiy sharoitlarga moslashishini va turli dunyoqarashlarning birgalikda mavjudligini aks ettiradi. Ushbu jarayonlarni tushunish XXI asrda diniy va davlat munosabatlarini tahlil qilish va global hamda milliy miqyosda diniy va dunyoviy sohalar o'rtasidagi kelajakdagi o'zaro ta'sirlarni prognoz qilish uchun muhimdir.

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida din siyosiy kun tartibida yana muhim rol o'ynay boshladi. Sekulyarizatsiya kutilganiga qaramay, diniy institutlar, g'oyalar va yetakchilar jamiyat va siyosatga ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda. Bu jarayon «dinning qaytishi» deb ataladi va u dunyoviy tamoyillardan voz kechish emas, balki din, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning yanada murakkablashuvi orqali namoyon bo'ladi.

Shu bilan birga, diniy diplomatiyaning yangi shakllari paydo bo'lmoqda. Diniy faollar tinchlikni ta'minlash, muloqot va gumanitar hamkorlikda faol ishtirok etmoqda[4]. Din endi nafaqat shaxsiy e'tiqod, balki jamiyatda ishonch manbai va «yumshoq kuch» vositasi sifatida ishlatilmoqda. Postsekulyar jamiyat din va siyosat o'rtasidagi munosabatlarni yanada moslashuvchan, murakkab va dialogga asoslangan shaklga olib keladi, turli dunyoqarashlarning birgalikda mavjudligini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, XXI asrda din siyosiy va ijtimoiy hayotda yana muhim rol o'ynaydi, va uni tushunish davlat-din munosabatlarini tahlil qilish va kelajakdagi o'zaro ta'sirlarni prognoz qilish uchun zarurdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Berger, P. L. (1967) The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion. Garden City, NY: Doubleday. Mavjud: <https://archive.org/details/sacredcanopyelem00berg> (murojaat qilingan sana: 15.12.2025).
2. Berger, P. L. (1999) The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics. Washington, DC: W.B. Eerdmans Publishing Company. Mavjud <https://www.eerdmans.com/Products/0566/the-desecularization-of-the-world.aspx> (murojaat qilingan sana: 15.12.2025).
3. Bruce, S. (2002) God Is Dead: Secularization in the West. Oxford: Blackwell Publishing.
4. Mavjud: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/book/10.1002/9780470774327> (murojaat qilingan sana: 15.12.2025).
5. Taylor, C. (2007) A Secular Age. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
6. Mavjud: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674986916> (murojaat qilingan sana: 17.12.2025).